
Proprietate publică sau privată la daci

Dezbaterile istoriografice și rațiunile lor

Dan DANA

Acest studiu își propune analizarea discursurilor din istoriografia română sub regimul comunist privitoare la societatea dacică. Diferitele teorii aflate în dezbateri se refereau la structura societății și caracterul statului; principalul pivot al discuției l-a constituit însă problema obștilor la daci, și, în acest context, caracterul *public* sau *privat* al proprietății, cu implicațiile presupuse pentru regimul politic.

E ușor de observat că, o dată cu instaurarea regimului comunist (la început în formă canonică stalinistă) politizarea studiului istoriei determină o radicală reformulare a problematicei abordate. Toți istoricii români se preocupă de stabilirea orânduirilor socio-economice care jalonează istoria conform legității istorice inevitabile. De cele mai multe ori formal, uneori chiar superficial, ei își argumentează în mod marxist teoriile.

A. Anii '50-'60. Problema obștii la daci. Comună primitivă sau stat incipient?

În anii '50, începe discuția în jurul obștilor la daci. După cum se va vedea, pe lângă problema discutată, ținta era alta - caracterul societății dacice și mai ales existența sau nu a statului, și trăsăturile acesteia, i.e. modalitățile de "exploatare".

Folosindu-se de un pasaj din Horațiu,¹ care va deveni una din principalele controverse ale dezvoltării, M. Macrea susține inexistența unui stat la daci. Pe baza textului considera că proprietatea asupra pământului era comună (obște gentilică) pe vremea lui Horațiu; pământul era lucrat în comun, iar recolta era însușită în mod comun; de aceea, dacii se mai aflau încă în perioada comunei primitive și nu exista un mod de producție sclavagist.

Teza lui Macrea, fondată pe pasajul horațian, a fost respinsă cu bune argumente de C. Daicoviciu, ca parafrazând în versuri pasajul în proză al lui Caesar, despre suebii germanici (BG 6.1). Aici se află toate elementele găsite la Horațiu, până chiar și ideea cu totul singulară despre alternanța anuală între sabie și plug. Singura deosebire e că la Horațiu geții apar lângă legendarii sciți (permanent subiect pentru poeții și scriitorii idealizanți). Este vorba de aceeași atitudine moralizatoare a anticilor,² preamărind virtuțile necorupte de civilizație ale barbarilor simpli și morali.³ C. Daicoviciu concluzionează că acest "document" trebuie abandonat total pentru istoria socială a dacilor. Criticând și o comunicare similară tezei lui Macrea a lui A. Bodor din 1954, își pune dealtfel întrebarea:

---

¹ Textul lui Horațiu (*Carm.* 2.24.10-16): "...*melius/ vivunt et rigidi Getae/ Immetata quibus iugera liberas/ Fruges et Cererem ferunt/ Nec cultura placet longior annua, /Defunctumque laboribus/ Aequali sors recreat vicarius*", "Mai bine trăiesc și geții cei aspri, ale căror pământuri nehotărnicite le aduc roade și recolte libere. Nici nu le place să se ocupe mai mult de un an cu agricultura, iar cel care în anul precedent și-a încheiat munca este înlocuit cu un altul cu aceeași menire". cf. C. Daicoviciu, în *legătură cu "obștea" la geto-daci*, în SCIV, 1955, 6, nr. 1-2, Cluj, p. 64-65.

² C. Daicoviciu, *În legătură cu "obștea" la geto-daci*, în SCIV, 1955, 6, nr. 1-2, p. 66-67.

³ La fel de preamărită era și Roma începuturilor. Același Horațiu amintește în *Carm.* 2.15: "*Privatus illis census brevis /Commune magnum...*", "Avea personală ce mică fu, /Dar mare cea comună", cum arată Grimal [1973 II, 260], romanii primelor vremuri nu posedau ca proprietate integrală pământurile pe care le exploatau: cea mai mare parte era supusă unor împărțiri periodice. Fiecărui membru al familiei îi reveneau numai două *iugera* pe care avea dreptul s-o împrejmuiască (terenul numindu-se *hortus*).

“cum se mai poate împăca expresia din odă *immetata iugera*⁴ (neîmpărțitele ogoare) și *liberae fruges* (roade comune) cu *împărțirea periodică* (și aceasta la început) a pământului arabil către singuraticile familii și cu însușirea particulară de către capii acestor familii a recoltei, așa cum știm că se întâmplă în acest sistem de proprietate asupra pământului?”⁵ Într-un studiu publicat în anii următori, A. Bodor susține caracterul comun al agriculturii la daci, avansând trei argumente principale – oda lui Horațiu, un pasaj din Josephus Flavius și o inscripție dobrogeană de pe la 200 d.Hr. El era de acord cu aserțiunea lui Macrea, în sensul existenței unei forme colective a proprietății asupra pământului. Deși relevă și el dependența textului horațian de cel al lui Caesar despre suebi (BG 6.1) și germani în general (BG 6. 22)⁶, Bodor consideră că Horațiu, auzind că agricultura geților se practică într-o comunitate oarecare, necunoscând însă amănuntele acestei exploatare, a luat ca bază agricultura suebo-germanică prezentată de Caesar; ar fi de un procedeu des întâlnit la poeții, chiar și la istoricii antici: caracterizarea situațiilor, fenomenelor și evenimentelor vag cunoscute, după situațiile, fenomenele, evenimentele asemănătoare, bine cunoscute.⁷ Al doilea text invocat este din *Antichitățile iudaice* ale lui Josephus Flavius (18.2),⁸ unde esenienii sunt comparați, în ceea ce privește comunitatea bunurilor, cu cei numiți la daci “pleistoi”.⁹

Proprietatea comună sub forma obștească ar mai fi fost atestată de o inscripție latină din secolul II din Dobrogea,¹⁰ fiind vorba de lupta băștinașilor daci împotriva exploatarei romane. Concluzia e că agricultura se desfășura la geți într-o comunitate oarecare.¹¹ Luând ca bază cele trei stadii succesive ale agriculturii în comun (canonizate de Engels și “rezultatele științei sovietice”), și anume *obștea gentilică* (când, din pricina stadiului nedezvoltat al forțelor de producție, pământul e muncit în comun de întreaga gintă și produsele se consumă în comun), *obștea familială sau casnică* (ginta se divide, și trăiesc împreună mai multe generații), *obștea sătească sau a vecinătății* (pământul a fost împărțit unor familii, care l-au muncit cu propriile lor unelte și și-au însușit produsele lui, însă pentru asigurarea unei relative egalități, în anumite perioade s-a procedat la reîmpărțirea pământului), Bodor susține, făcând o comparație cu “stadiul de dezvoltare” al germanilor de pe vremea lui Tacitus și Caesar (aflați în obștea gentilică, i.e. comuna primitivă), că societatea dacică se afla pe o “treaptă superioară de

⁴ Horațiu, *loc. cit.*

⁵ C. Daicoviciu, *În legătura cu “obștea”...*, p. 67.

⁶ Caesar despre suebi (BG 4.1): “Ginta suebilor este cea mai mare și mai războinică dintre toate gințile germanice. După cum se spune, aveau o sută de așezări (*pagus*) din ale căror hotare scoteau anual cu scopuri războinice câte o mic de ostași. Cei rămași acasă cultivă pământul pentru ei și pentru cei plecați, iar în anul următor aceștia pleacă la război, iar lucrătorii de anul trecut rămân acasă, dar nimeni nu are un ogor al său, și nimeni nu poate lucra aceeași bucată de pământ mai mult de un an.” Iar despre germani în general (BG 6.22): “Nimeni nu are un pământ sau un teren delimitat, care să formeze proprietatea sa. Dar în fiecare an magistrații și șefii delimitează apartenența ginților și al familiilor conviețuitoare. Pentru rațiunile regimului comunizant la germanii continentali, fie el regim teoretic sau real, riguros sau atenuat, vezi Dumézil 1977, 202.

⁷ A. Bodor, *Contribuții la problema agriculturii în Dacia înainte de cucerirea romană. Problema obștilor la daci (II)*, SCIV, 8, 1957, p. 137-138.

⁸ “Ei trăiesc [esenienii] cu toți în același chip și foarte asemănător cu cei care la daci se numesc <<pleistoi>>”.

⁹ Pentru problema pleistoilor există o întreagă literatură. Încă din Evul Mediu, umanistul Scaliger amendase forma pleistoi în polistai (“întemeietori de orașe”), teorie care-i servește lui V. Pârvan pentru a susține existența unor ordine preoțești dacice, respectiv moesice, cu un nume de “înalț sens moral” [Pârvan 1980, 95]. În anii ‘50, Dupont-Sommer face observația că pleistoi, literar “foarte numeroși”, e o traducere a termenului ebraic rabbâm, “numeroși”; tot el susține însă că forma Dakon e o coruptelă din Sadok sau Saddoukaion, deoarece esenienii de la Qumran se intitulau “fiii lui Sadoq”. Cf. A. Dupont-Sommer, *Les écrits essenien découverts près de la Mer Morte*, Paris, 1964, p. 47 n.8. H. Kruse corectase și el în Sakon tois Podistais, “sacii care se numesc budiști”. A. Bodor, *Cu privire la kapnobatai și polistai la daci*, *Studia-Historica*, fasc. I, 1965, p. 15. Cum argumentează corect Bodor (în *Cu privire la kapnobatai și polistai la daci*, *Studia UBB*, fasc. I, 1965, p. 12-17), este vorba de un calc al termenului rabbâm aplicat unor preoți daci; lucrarea lui Josephus Flavius e terminată în 93-94 d. Hr. când problema dacică (războiul lui Domițian) era destul de cunoscută la Roma. La fel, pentru E. Lozovan (*Les Pleistoi daces-moines abstinentes?*, *Orpheus*, 11, 1964, p. 147), ei sunt o sectă de vegetarieni; interpretarea sa e însă pătrunsă de admirație față de o presupusă înaltă spiritualitate dacică.

¹⁰ CIL III 14447; Inscriptia, în lectura lui I. I. Russu, *Un litigiu de hotărnicie din Scythia Minor*, SCIV, 6, 1-2, 1955, pp. 75-86: *Inussus et ex decreto v(iri) c(larissimi) Ovini Tertulli et co(n)s(ularis) termin(I) positi inter /?M/essian Pude/ntil/ani et vicanos B/ut/? eridavenses per Vindium Veranium praefectum) cl(assis)*.

¹¹ A. Bodor, *Contribuții la problema agriculturii în Dacia înainte de cucerirea romană. Problema obștilor la daci (II)*, SCIV, 8, 1957, p. 137-138.

dezvoltare". Comunitatea în care dacii își lucrau pământurile nu putea fi alta decât *obștea satească*, ultima formă a agriculturii și proprietății comune, care presupune însă proprietatea privată. Această obște ar apare la hotarul dintre primele "orânduiri sociale", și "ia naștere ca o parte a societății împărțite în clase"; iar "o asemenea societate nu poate exista fără stat". Și, de aceea, susține Bodor, "Obștea satească este o categorie istorică aparținând nu comunei primitive ci societății împărțite pe clase. Prezența obștei satești înseamnă deci existența proprietăți private, a familiei monogame, a sclaviei casnice sau timpurii, a celor două diviziuni sociale ale muncii, a claselor sociale, a statului, într-un cuvânt existența societății împărțite pe clase".¹² Astfel, conform limbajului epocii (dominat de concepte cheie ca "stadii de dezvoltare", "orânduiri socio-economice", "clase sociale" și "lupta de clasă", "exploatare", "relații și mijloace de producție"), se poate susține că societatea dacică, prin apariția obștelor satești (din rămășițele obștilor gentilice și casnice), și totodată prin înlocuirea sclaviei patriarhale cu cea casnică sau timpurie, raporturile sclavagiste devin tot mai puternice. Proprietățile private ale regelui, nobililor, preoților se extind în dauna obștilor satești; pământurile sunt lucrate și cu sclavi.¹³ Căci modelul de evoluție al societății dacice nu poate fi altul decât cel al civilizațiilor clasice (greacă și romană), etichetate de istoriografia marxistă drept "sclavagiste". Este invocată de asemenea o știre a lui Criton [FHG IV 373, 3] despre aparatul statului dac, în care se vorbește de cei puși de rege în fruntea agriculturii, respectiv a cetăților. Pentru Bodor, care dă analogii orientale (*mubanda* la sumerieni), este vorba de apariția statului sclavagist.¹⁴ În societatea dacică ar exista însă o varietate de relații sociale (proprietatea comună a obștilor satești, dar și obști familiale sau casnice; proprietățile private ale "clasei dominante", care exploatau în general pe sclavi, dar și pe membrii obștilor satești); de aceea societatea dacică, ieșită din "cadrele gentilice ale comunei primitive, a devenit o societate împărțită pe clase, având și puterea de stat, s-a transformat în societate sclavagistă de tip timpuriu".¹⁵

Teza apariției unor relații sclavagiste o susținuse de altfel și C. Daicoviciu, încă din 1954; astfel, materialul arheologic și complexul din M. Orăștiei ar documenta existența a numeroși sclavi ai nobililor și regilor, care executau aceste munci.¹⁶ Dar D.M. Pippidi refuză importanța sclaviei în societatea dacică, invocând analogii din lumea illiră (tribul *Ardiaioi*, conform lui Theopompos), și textul lui Agatharchides despre dardani, păstrat în Athenaios (FHG III 194, 12), despre existența unor raporturi clientelare între un grup restrâns de nobili și o masă de țărani-agricultori; de asemenea, interpretează la fel o informație a lui Criton din lexiconul Suidas s.v. *oiketia*.¹⁷

Viziunea oficială, încadrată în volumul I din *Istoria României*, va fi stabilită de C. Daicoviciu. Astfel, după tipicele scheme marxiste, toate schimbările din forțele de producție "duc în mod necesar" la modificarea relațiilor de producție și transformarea societății dacice. Locul obștii gentilice (unde fusese vorba de posedarea în comun și repartizarea egală a bunurilor obținute) e luat de *obștea satească* (de vecinătate) care, deși cunoaște, principal și juridic, o proprietate comună a membrilor ei asupra pământului, apelor, pășunilor, lasă loc liber proprietății private, mai ales în ce privește cirezile de vite, robii și chiar asupra unor loturi mai mici sau mai mari de pământ (precizia datelor nu se împiedică de lipsa oricăror surse...). Iar diferențierea socială duce la apariția unor minorități *exploatoare* a nobililor deținători de întinse loturi de pământ, de vite, bogății în metal prețios și majoritatea *exploatăată*. Modalitatea de argumentare (tezistă, de fapt) prezintă contradicții interne: astfel, sclavii sunt cea mai exploatăată clasă, dar sclavajul nu e de tip "clasic", ci patriarhal (și se explică: munca pe latifundii, la curtea regelui, în mine, la lucrări publice!), totuși, marea majoritate a producției ar fi asigurată de țărani și meșteșugari,

¹² *Ibidem*, p. 138-142

¹³ *Ibidem*, p. 145-146.

¹⁴ Conform unei formule-cliseu marxiste, reluată în diverși alți autori, statul ar avea trei funcții: strângerea impozitelor (jefuire internă), război (jefuire internă și externă) și muncile obștești (asigurarea reproducției). A. Bodor, *Contribuții la problema agriculturii în Dacia după cucerirea romană. Problema obștilor la daci (II)*, SCIE, 8, 1957, nr.3-4, p. 146; Crișan [1977, 219].

¹⁵ A. Bodor, *Contribuții la problema agriculturii în Dacia înainte de cucerirea romană. Problema obștilor la daci (II)*, p. 147.

¹⁶ C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie. Monografie arheologică*, București, 1954, p. 130.

¹⁷ Suidas, IV p. 617 Adler, în traducerea lui Russu [1972, 126, p. 17]: „Familia? în acest oraș (cetate) se spune că s-au fost adunat cele mai de seamă 'familiae' ale geților"; ar fi vorba, după Russu, de familiile cele mai de seamă (*episfanestatas*), fruntașii nobilimii. Totuși, este mai probabil ca termenul *oikeiai* să fie luat în accepțiunea lui de bază, aceea de "sclavi". Cf. D.M. Pippidi, *În legătură cu sclavajul la daci*, în *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958, p. 267-270.

liberi sau în stare de dependență față de nobilime. Se menționează existența unei regiuni cu grade diverse de exploatare.¹⁸ Dintre cele două clase sociale amintite în izvoare, *comati/capillati* ar reprezenta nu țăranii liberi, ci ar fi o clasă similară plebeilor de la Roma.¹⁹ Astfel, statul dac poate fi etichetat drept un *stat sclavagist începător* (de tip militar), și se argumentează, într-un pasaj de un marxism rigid, că deși “relațiile sclavagiste erau încă puțin dezvoltate pe vremea lui Burebista și a urmașilor săi imediați, ele reprezentau elementul nou, capabil de dezvoltare și aflat, de fapt, într-o continuă dezvoltare, acel element care-și croia încet dar sigur drum, înlăturând treptat rămășițele orânduirii comunei primitive, elementul care *trebuia* să învingă în virtutea implacabilei legități a dezvoltării istorice”.²⁰

Teza lui Bodor va fi respinsă în 1960 de H. Daicoviciu. Pe urmele lui C. Daicoviciu, respinge valoarea documentară a lui Horațiu, reținându-i caracterul moralizator;²¹ *pleistoi* ar fi o coruptelă a lui *polistai*, și deci o sectă religioasă,²² iar inscripția dobrogeană nu dovedește în mod peremptoriu existența unei proprietăți colective a sătenilor din Buteridava, căci hotărnicia s-a putut face între “moșia” privată a unei persoane străine de sat (cum pare să fie Messia Pudentilla) și hotarele, tot *private*, ale sătenilor (“hotarul” satului). Pentru că, arată H. Daicoviciu, obștea sătească nu presupune comunitatea de bunuri, ci, dimpotrivă, existența proprietății private uneltelor, vitelor, gospodăriei, produselor muncii, etc.; doar la începutul obștii sătești pământul arabil era proprietate comună, el devenind destul de rapid proprietate privată, iar proprietate comună rămân doar pășunile, apele, pădurile, adică elemente relativ secundare ale economiei. Astfel teoria lui Bodor nu are argumente documentare; cu toate acestea, această obște ar fi existat neîndoiește.²³

O critică a tuturor acestor opinii apare la H. Stahl,²⁴ care reliefează cele două referințe fundamentale ale istoricilor anilor '50:

- a. lucrarea de cea mai largă răspândire, al cărei text a fost socotit sacrosanct, abaterea de la el fiind socotită drept erezie: *Originea familiei, proprietății private și statului* din 1884 a lui Fr. Engels.
- b. broșura cu cea mai largă circulație, *Materialism dialectic și materialism istoric* din 1938 a lui I.V. Stalin, unde sunt statuate cele cinci tipuri fundamentale de relații de producție: comunismul primitiv, orânduirea sclavagistă, orânduirea feudală, orânduirea capitalistă, orânduirea socialistă.²⁵

Ca mod de raționare, plecând de la termenul de “comunism”, deci de “proprietate obștească”, s-a ajuns la termenul de “obști”,²⁶ prin care unii au înțeles o proprietate comună (Macrea), iar alții, proprietate privată (H. Daicoviciu). În sociologia și istoriografia română, termenul de “obști” este un concept acaparant, înțeles ca o organizare primordială și autentic românească, cel mai adesea sub forma unei stăpâniri comune, chiar devălmașe.

¹⁸ *Istoria României*, București, vol. I, 1960, p. 271-272

¹⁹ Critica (justificată) tezei lui Constantin Daicoviciu, la I.H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București 1977, p. 195-196; A. Bodor, *Structura societății geto-dacice*, în H. Daicoviciu (red.), *Studii dacice*, Cluj 1981, p. 17.

²⁰ *Istoria României*, vol. I, p. 283. “Fraza este desigur foarte patetică, dar neconvingătoare” Henry H. Stahl, *Probleme confuze în istoria României*, București, 1992, p. 135. Același citat (despre legitatea istoriei) în H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1965, p. 107.

²¹ H. Daicoviciu, *Observații privind obștea sătească la geto-daci*, SCIV, 11, 1960, p.135-136.

²² *Ibidem*, p. 137-138. Aici H. Daicoviciu greșește, considerând valabilă emendația, tardivă, a lui Scaliger, pe când în toate manuscrisele forma este *pleistoi*.

²³ *Ibidem*, p. 138-139.

²⁴ Deși lucrarea sa a apărut în 1992, manuscrisul fusese predat Editurii Academiei încă din 1984. Opul, deși marxist, critică sever sociologia și istoriografia române de sub regimul comunist, pentru frazeologia marxistă fără acoperire și refuzul de a raționa. Astfel pentru enunțul “clasic” al lui C. Daicoviciu din *Istoria României*, Stahl trece în revistă “tezele sociologice” confuz enunțate: echivalarea orânduirii “comunism-primitive” cu “comunele primitive” (obștile) explicate “gentilic”, adică prin consagvinitate, adăugându-se și existența unor triburi “înrudite” între ele, formând mari confederațiuni cvasistatale, în care există gata formată o “aristocrație gentilică” dispunând de “moșii” întinse, lucrute cu sclavi “patriarhali”, ceea ce dă naștere unui “stat geto-dac de tip sclavagist militar începător, verigă de legătură între comuna primitivă și orânduirea sclavagistă. Cf. H.H. Stahl, *Probleme confuze în istoria României*, București, 1992, p. 135-136.

²⁵ H.H. Stahl, *op. cit.*, 1992, p. 125-126

²⁶ *Ibidem*, p. 133-134

Este un exemplu clar de utopie sociologic-istorică,²⁷ cu o recurență obsesivă. Aici, mitul “obștii” sătești și al devălmășiei se referă la un specific românesc primordial și egalitar al țăranului român, formă atemporală de organizare și persistență, modalitate originală de supraviețuire de-a lungul istoriei.

Anii '70. Soluția orânduiri tributale. Abandonarea schemei liniare

Curând, concepția clasică, în conformitate cu stadialitatea marxist-stalinistă și evoluționismul linear va începe să fie reconsiderată. Anii '70 sunt anii în care dezbateră asupra obștilor e parțial eclipsată de cea referitoare la “modul de producție tribut/ tributar /asiatic”, concept salvator care, în opinia celor ce-l foloseau, asigura o explicare mai adecvată fenomenelor istorice locale.

Un prim semnal apare în 1968, când H. Daicoviciu,²⁸ deși folosea formula de “stat sclavagist incipient”, subliniază că pentru caracterul statului lui Burebista se impune o “delimitare atât față de statele sclavagiste clasice, cât și față de formațiunile statale ale vechiului Orient”; munca oamenilor liberi și nu a sclavilor ar reprezenta principalul izvor al bunurilor materiale. Atacând rigiditatea schemelor de până atunci, H. Daicoviciu se interoghează: “Vor trebui probabil abandonate orice scheme simpliste, liniare, ale dezvoltării de la democrația militară de stat; se poate presupune că ele vor fi înlocuite cu acceptarea ideii unor *epoci de frământări, de progrese și de reculuri*, provocate de ciocnirea unor factori ca: poporul și adunarea poporului, aristocrația căpeteniilor de triburi și de uniuni tribale”.

Publicarea unor opere din tinerețe ale lui Marx (gen *Rohentwurf*), inclusiv în România, a determinat, în plan universal, o înnoire a teoriei marxiste; ea va fi eliberată de rigiditatea și schematismul dogmatic de tip stalinist și adusă la zi și cosmetizată cu noile teorii (mai ales antropologice), va exercita o oarecare fascinație prin noul concept de “mod de producție asiatic”, diferit de sclavagismul clasic (și explicând evoluțiile diverse, nonclasice, ale societăților din diferitele arii istorice). În aceste lucrări, Marx opunea modului de producție asiatic, modul de producție “antic”, fondat pe opoziția oraș-sat, proprietate civică-propietate privată, cetățean-sclav, și modul de producție “germanic”, caracterizat de dominația micului grup familial proprietar, prin supremația satului asupra orașului.²⁹

La noi această teză va fi lansată de I. Banu în 1966 (“orânduirea tributară”) și M. Constantinescu (1972), unul din puținii intelectuali marxiști veritabili (“orânduirea tributală”).³⁰ Pentru I. Banu, *modul de producție tributar* are la bază comunități agrare care plătesc renta funciară sub formă de tribut, iar proprietar suprem al pământului și deci, beneficiar direct al plusprodusului este statul reprezentat în Orient prin “despot”; iar pentru M. Constantinescu, *orânduirea tributală* are drept premisă comunitatea de trib; uniunea între agricultură, creșterea vitelor și meșteșuguri, pe baza proprietății comune; comerțul e periferic; plusprodusul, încasat prin tribut, de o categorie de perceptor (care vor forma o pătură socială suprapusă), aparțin legal unității supreme, considerată proprietar unic; două etape succesive sunt individualizate: uniune tribală și stat - fără un lanț obligatoriu însă;

²⁷ Până și un sociolog (să-i zicem) “burghez” ca Filitti presupunea la daci “regimul proprietății colective tribale”. invocând textul horatian. Cf. I.C. Filitti, *Opere alese*, București, 1985, 204.

²⁸ H. Daicoviciu, *Dacii și civilizația lor în secolele I î.e.n. - I e.n.*, Acta MN, 5, 1968, p. 56.

²⁹ Unilinearismul e incontestabil una dintre tentațiile gândirii lui Marx și Engels, ca de altfel și a tuturor sistemelor de gândire “istoriste” din sec. XIX, fie că se aplică istoriei sau etnologiei. Conform lui Vidal-Naquet, această tentație unilinearistă e constant combătută de Marx prin noțiunea de dezvoltare inegală; iar locul pe care-l deține “conceptul asiatic” în gândirea marxistă e real, dar limitat. E vorba în mare de încercarea istoriografiei marxist (oide) occidentale de a salva doctrina marxistă prin apelul la “gândirea tânărului Marx”, prin relativizarea pozițiilor lui și apelul discret la alte discuții și teorii (în fapt o reinterpretare în contextul epocii); o încercare de renovare a marxismului și de relegitimare a lui. Cf. P. Vidal-Naquet *Karl Wittfogel et le concept de <<Mode de production asiatique>>*, Annales ESC, 19, 3, 1964, 535.

³⁰ Datorită marelui său prestigiu, M. Constantinescu a reușit să impună atenției istoricilor această problemă (de fapt, era vorba de înlăturarea vechi scheme din tratatul de *Istoria României*), câștigând de partea sa pe C. Daicoviciu, cu care încă din 1968 a redactat, în formă de “machetă”, o nouă schemă de istorie a României. Cf. H.H. Stahl, *Probleme confuze în istoria României*, București, 1992, p. 160. Stahl e un admirator al lui Constantinescu și cartea sa din 1980 se vrea o susținere a tezei acestuia (publicată în 1974, *Schița unei teorii marxiste a formațiunii social-economice tributale*).

există contradicțiile în societate; surplusul de muncă este folosit în construcții publice, utilitare (economice, de apărare militară) sau de ostentativă preamărire a puterii centrale.³¹

Schimbarea se observă clar în principală lucrare a lui Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*. Se explică acolo, pentru început, rațiunea pentru care anterior se marșase pe ideea inevitabilității victoriei relațiilor sclavagiste în tânărul stat dac (și anume, identitatea, considerată obligatorie, dintre noțiunea de “stat antic” și “stat sclavagist” și analogiile istorice).³² Considerând ideea depășită, era menționat apoi noul curent din istoriografia marxist-leninistă, i.e. tendința de a grupa vechile state orientale într-o altă categorie, decât cea a formațiunii sclavagiste. Este pusă sever la îndoială obligativitatea dezvoltării socio-economice a unui stat exclusiv pe linia generalizării și consolidării relațiilor sclavagiste. Dar, de asemenea, conchidea că nu trebuie neapărat încadrat orice stat al antichității într-una din cele două-trei categorii amintite.³³ Apoi, vedem cum “problema metodelor de exploatare a oamenilor liberi de către aristocrația daco-getă ridică inevitabil chestiunea existenței obștei sătești, care a format în diferite societăți antice cadrul oarecum natural pentru exploatarea țărănimii”; aceleași argumente sunt relevate împotriva tezei lui Bodor;³⁴ existența obștii sătești (despre care nu sunt dovezi directe) presupune însă proprietatea privată; ea e presupusă însă de H. Daicoviciu ca reprezentând cadrul pentru exploatarea țărănimii libere de către aristocrație (conform analogiilor istorice). Pe plan politic, statul dac era considerat ca având un pronunțat caracter militar; de asemenea, și foarte important, “nu e cazul să se exagereze centralizarea acestui stat”.³⁵

Următoarea lucrare importantă unde asemenea probleme sunt tratate pe larg este *Burebista și epoca sa* a lui I.H. Crișan. Deși argumentația începe cu legitatea istoriei (dogmă marxistă perenă), “procesul social este o lege de necontestat în istorie”, se neagă caracterul simplu și linear al procesului și schema “rigidă de esență mecanicistă”. Astfel, pe lângă cele cinci formațiuni, este invocată însemnătatea “modului de producție asiatic”; nu toate popoarele au trecut obligatoriu prin aceleași formațiuni.³⁶

Noul “mod de producție” constă în contradicția fundamentală dintre comunitățile aservite și clasa dominantă în întregul său, proprietatea comună asupra pământului dublată de o proprietate a statului ori o puterii supreme coexistând cu proprietatea privată, regim de stat despotic, caracterul sporadic al sclavajului; pe lângă obștea sătească (de vecinătate) și proprietatea cu dublu aspect (comună și privată), mai erau prezente clasele, exploatarea, și deci statul.³⁷

Crișan neagă clasele de tip sclavagist în Dacia³⁸. Ca formă de proprietate în agricultură, el susține că “toate documentele indică pentru epoca lui Burebista, ca formă de proprietate majoritară, proprietatea comunistă [sic!] manifestată în cadrul obștilor sătești”; nu este exclusă nici existența unui proprietăți private (restrânse la terenul din jurul casei), și de asemenea a nobilimii. Societatea daco-getică de sub Burebista ar cunoaște numeroase forme de proprietate asupra pământului, dominantă fiind cea a obștilor sătești.³⁹ Ca funcții ale statului dac sunt reluate cele trei propuse de Marx; este invocat textul lui Criton pentru depozite în natură colectate de funcționari în agricultură; muncile obștești și construirea sistemului de cetăți. Domnia lui Burebista este considerată o monarhie

³¹ H.H. Stahl, *Probleme confuze în istoria României*, București, 1992, p. 25-26.

³² H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 79; idem, *Le caractère de la société et de l'État daces à l'époque classique*, în *Thraco-Dacica*, București, 1976, p. 242-243.

³³ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, p. 82-83; idem, *Le caractère de la société et de l'État daces à l'époque classique*, în *Thraco-Dacica*, p. 244-246.

³⁴ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, p. 84-90.

³⁵ *Ibidem*, p. 90.

³⁶ I.H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, p. 210-211.

³⁷ *Ibidem*, p. 214. În opinia lui H.H. Stahl, nu există un “mod de producție tributar”, ci doar un “mod de exploatare tributar”, care e de tipul “sat devălmaș”, care poate fi însă tot atât de bine exploatat.

³⁸ Nici după cucerirea Daciei, la dacii liberi nu apare o formațiune socială sclavagistă; în toate aceste teritorii, și după 271 și pe teritoriul fostei provincii romane, orânduirea a fost de tip “asiatic”, concretizată în obștea sătească. În Dacia, sclavagismul a fost implantat, suprapunându-se peste o realitate dacică nesclavagistă, forma de proprietate era comunitară în agricultură (obști sătești), menținută și după cucerirea Daciei. Cf. I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 212.

³⁹ I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 215-216

de tip elenistic, similară oarecum cu despotismul, și nefiind nici sclavagistă, nici aparținătoare comunei primitive; era de tip “asiatic” sau “tributal”;⁴⁰ accentul pus pe statalitatea dacică (realizată de un vizionar Burebista) se împletește cu primele note mai apăsate de etnicism și unitate, în tonul binecunoscut al epocii. Pentru descrierea societății dacice, Crișan recurge la o comparație lărgită cu societatea celtică: el echivalează preoțimea dacică cu druzii, iar dintre cele două clase principale dacice, pe *tarabostes/pileati* cu nobilii celți (și patricienii romani), și pe *comati/capillati* cu cavalerii “celți” (*equites* la Caesar). Ambele categorii (*pileati* și *capillati*) posedau *clienți*, constituind o nobilime bogată și stratificată, “clasa dominantă, suprapusă, exploatare”, însușindu-și, în proprietate privată, o parte din pământul obștilor.⁴¹ Problema e că aici Crișan a făcut o confuzie gravă: în textul lui Caesar (BG 6.3), cele două categorii care beneficiau de toate drepturile (spre deosebire de masa poporului) sunt druzii și nobilii, nobilii apărând sub termenul de *equites*, cavaleri. Deci *equites* nu sunt acea categorie intermediară; cât despre *comati*, ei reprezintă poporul de rând, și nu o categorie privilegiată.⁴² Sclavajul este considerat patriarhal. Drept concluzie, statul lui Burebista era profund stratificat în două mari clase, bogați și săraci (și se refuză explicit vechea teorie a împărțirii în oameni liberi și sclavi).⁴³

Nu ar fi lipsită de interes o trecere în revistă a diferitelor teorii gândite de “părinții” comunismului științific, cele legate de proprietatea comună sau privată și de locul modului de producție asiatic în doctrina acestora. Astfel, în *Economia germană* (1845-1846, nepublicată antum), pentru Marx și Engels factorul dominant al comportamentului oamenilor e procesul prin care își procură mijloacele de a subzista (“modul de producție”), fiecărui grad de diviziune a muncii corespunzându-i o formă diferită de proprietate. Erau statuate ca forme de proprietate comunitară sau colectivă, distinse de proprietatea privată-proprietatea tribală, vechea proprietate comunitară a cetățenilor din Grecia antică și de la începutul istoriei romane, proprietatea feudală din Evul Mediu. În *Manifestul comunist* (1848) cei doi corifei propun iarăși o serie de trei stadii istorice: Roma antică, Evul Mediu, societatea burgheză modernă; accentul e pus pe veșnica luptă de clasă, iar întreaga istorie a trecutului se reduce la antagonismul dintre opresori și oprimați.⁴⁴

Teza principală a lui Marx în privința despotismului asiatic îi acordă acestuia, ca doi factori fundamentali, natura autarhică a satelor și necesitatea marilor lucrări de irigație controlate de puterea centrală, însă nu e prin nimic confirmată de ceea ce știm astăzi, de exemplu, despre istoria Indiei, care a fost un punct de referință în conceperea teoriei despre o formă “originară” de proprietate comună directă, numită “orientală” sau “asiatică”; aici vechile sate indiene apar ca formele originare cele mai vechi și cele mai simple ale modului comunitar de producție.

O dată cu *Capitalul* și începând cu anii '70 ai secolului trecut, Marx și Engels descoperă scrierile etnologului american Lewis Henry Morgan, entuziasmați de cartea acestuia (dezvoltarea unei societăți de clase plecând de la un stadiu anterior de comunism primitiv). Teza Orientului drept cheie a societății arhaice e abandonată în favoarea triburilor amerindiene (comparate cu societatea germană descrisă de Caesar și Tacitus). Această teorie va fi apoi canonizată de marxismul de factură sovietică.

Aluziile lui Marx la modul de producție asiatic (din *Grundrisse* și *Critica economiei politice*) îl înțeleg ca o primă mare etapă a istoriei sociale. Această formă asiatică este strâns legată de alte formațiuni sociale primare (cu proprietate comună).

⁴⁰ *Ibidem*, p. 217.

⁴¹ *Ibidem*, p. 197-198.

⁴² Criticând în general metoda comparatistă a lui Crișan (transpunerea mecanică de elemente ale societății celtice, și acestea imperfect înțelese), H. Daicoviciu respinge echivalarea *comati-equites*; remarcă de asemenea cu justețe că apartenența la aristocrație se dobândește prin naștere (nu prin îndeletnicire sau avere).

⁴³ Trecând în revistă diversele teorii, Crișan respinge teza lui M. Macrea, T. D. Zlatkovskaia, I. T. Kruglikova (șef dominând peste o mare uniune de triburi rămasă încă în cadrul orânduirii gentilice), ca și pe cea a lui M. Constantinescu (pre-stat în cadrul “orânduirii tributare”). Cf. I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 207-208. Pentru Stahl, decretarea statutului lui Burebista-Decebal drept “tributal” nu e decât rezultatul unei etichete greșit aplicate unor fenomene sociale insuficient analizate. Cf. H.H. Stahl, *op. cit.*, p. 190.

⁴⁴ Daniel Thorner, *Marx et l'Inde: le mode de production asiatique*, Annales ESC, 24, 2, 1969, 339-340.

Societatea asiatică era, într-o mare măsură, o mare necunoscută. Marx își reprezintă acest tip de societate ca existând din timpuri imemorabile și în regiuni foarte îndepărtate de cele care-i erau familiare, fie prin experiența sa, fie prin cultura sa. Ca și alți gânditori ai timpului său, Marx a ajuns să considere India (și Orientul în general) ca leagănul instituțiilor sociale ale Europei, care s-au menținut acolo în forma lor originală. De aceea comunitatea sătească ipotetică pe care o ia ca punct de plecare al întregii sale serii de forme sociale nu putea în ochii săi să se situeze decât într-un context indian. În această comunitate asiatică originală, gândea Marx, pământul fusese posedat în comun de toți membrii grupului tribal, care erau poate legați direct unii cu alții prin legături de rudenie strănse.⁴⁵

Avem de-a face, în mod evident, cu același concept nebulos de “Orient”, “oriental”, “despotism oriental”, care în mare măsură sunt construcții ideologice occidentale ale secolului XIX (înglobând sub aceeași etichetă realități foarte diverse dar, de asemenea, puțin cunoscute), care opun “europenității” un spațiu cu virtuți opuse, dar mai ales originale și atemporale, ca și cu utopia unei forme de societate primordială, cheie pentru înțelegerea dezvoltării ulterioare a istoriei și societății.

C. Anii '80. Noi interogări pe marginea societății dacice

Anii '80 semnifică un relativ declin al teoriilor “tributale”, și interogări asupra teoriilor precedente.

Astfel, I. Glodariu⁴⁶ consideră că includerea dezvoltării societății dacice în categoria celor care au trecut prin faza modului de producție tributual nu implică existența particularităților specifice ținuturilor carpato-dunărene (producerea celei de-a doua și a treia diviziuni sociale a muncii, care au adus cu ele depășirea stadiului economiilor comunitare închise).⁴⁷ Deja era considerat ca un consens istoriografic depășirea formei de proprietate comunitară (ce implica existența comunei primitive), deoarece statul dac apărea acum ca o evidență. Astfel, informația lui Criton nu s-ar referi la o funcție excepțională (cauzată de starea de război).⁴⁸

Revenind asupra societății dacice, A. Bodor distinge trei principale direcții în istoriografia română: cea “tradițională” (Pârvan, Constantin și Hadrian Daicoviciu): două mari clase sociale, *pileati* și *capillati*.

A lui Macrea (geto-dacii se aflau încă în faza comunei primitive, în stadiul democrației militare);

I.H. Crișan – comparația cu societatea celtică prezentată de Caesar.

Bodor aderă la concepția tradițională, pe care o amendează – sub Burebista societatea dacică ar fi fost constituită din trei mari grupuri sociale: aristocrația laică (*tarabostes*), aristocrația religioasă (preoții – *kapnobatai* și *ktistai*), și poporul de rând (*comati*).⁴⁹ Izvorul principal folosit pentru susținerea tezei este *Getica* de Iordanes (39 și 71); primele două clase dominante aveau ca semn distinctiv *pileusul*.⁵⁰ Funcțiile acestor clase ar fi fost: pentru aristocrația laică – administrative, militare și politice; aristocrația religioasă – executarea sacrificiilor, dețineau “monopolul” cunoașterii, funcții judiciare; *comati* – producătorii de bunuri materiale.⁵¹ Se consideră în continuare: “că țăranii trăiau în obști sătești este un fapt general acceptat” de știința istorică. De aici rezultă că proprietatea funciară avea un caracter comunitar, ceea ce nu exclude existența unor anumite proprietăți individuale”. Analogiile sunt căutate tot în zona orientală (Egipt, Semiluna fertilă, India), unde în antichitate populația rurală era organizată în obști sătești, iar în mod teoretic pământul se afla în proprietatea monarhului, existând însă și pământurile regale, ale templelor, și mari proprietăți

⁴⁵ *Ibidem*, p. 348-368.

⁴⁶ I. Glodariu, *Considerații privind organizarea statului dac*, Acta MN, 17, 1980, p. 436.

⁴⁷ Dacia nu se îndreaptă spre orânduirea de tip sclavagist clasic greco-roman, ci urma calea modului de producție tributual, dar cu particularități specifice Cf. I. Glodariu, *Considerații privind organizarea statului dac*, p. 437.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 434.

⁴⁹ Ca analogii sunt date India și Iranul, considerându-se că această diferențiere este comună la mai multe popoare indo-europene. Deși nu se spune, vizată este teoria clasică a lui G. Dumézil despre ideologia celor trei funcțiuni la indo-europeni, care se poate concretiza în structuri sociale tripartite și trifuncționale. Cf. A. Bodor, *Structura societății geto-dacice*, în H. Daicoviciu (red.), *Studii dacice*, Cluj, 1981, p. 7-12.

⁵⁰ Ipoteza că principalul izvor al lui Iordanes (care e luat ca bază pentru diseminarea structurii sociale dacice), “Dio”, este Dio Cassius și nu, cum se consideră îndebite, Dio Chrysostomos, nu pare veridică; sursa lui Iordanes are o viziune ce privilegiază și idealizează înțelepciunea barbară a geților, ceea ce se acordă bine cu spiritul retoric și cultura filozofică a scriitorului din Prusa.

⁵¹ A. Bodor, *Structura societății geto-dacice*, în H. Daicoviciu (red.), *Studii dacice*, Cluj, p. 14-17.

funciare ale aristocrației. Se consideră de aceea că și la geto-daci, pe lângă pământurile obștilor sătești, existau domenii mari ale regelui, pileașilor și preoților. Într-o asemenea societate unde producătorii principali erau țăranii organizați în obști, pentru folosirea pământului, aparținând teoretic monarhului, ei erau datori cu tributul în natură, participau la muncile publice și îndeplineau serviciul militar (recunoaștem aici cele trei funcții marxiste ale statului). La fel, însemnătatea sclaviei era de ordin secundar, având o formă patriarhală, sclavii provenind din prizonierii de război. Se conchide în final că la daci caracteristicile bazei economice îndrumau dezvoltarea socială nu spre sclavagism (neputându-se vorbi de o societate sclavagistă), ci spre o formațiune economico-socială care poate fi considerată similară, nu și identică, cu societățile din Orientul antic.⁵²

H. Daicoviciu continuă seria interogărilor teoretice. Reliefând dificultatea abordării subiectului din punct de vedere marxist clasic (i.e. pornind de la aspectele social-economice, să se definească structura societății), în absența izvoarelor scrise istoricul va fi obligat neîncetat să recurgă la raționamente și ipoteze mai mult sau mai puțin verosimile. De aceea, în cazul societății dacice, singura șansă e ca pornind de la elementele "suprastructurii politice", mai bine cunoscută, să se încerce reconstituirea "bazei social – economice care le-a generat și pe care o reflectă". Două premise sunt obligatorii pentru acest demers:

- a. teza marxistă bine cunoscută că statul apare ca o formă de organizare politică specifică societăților împărțite în clase cu interese antagoniste, ca un instrument al clasei dominante.
- b. existența unui stat dac de la Burebista la Decebal.

În acest condiții, doar dovedirea existenței statului ar putea fonda faptul că dacii depășiseră stadiul comunei primitive.⁵³ Ca și cu două decenii înainte, se consideră că, deși dovezile directe pentru existența obști sătești în perioada statului dac lipsesc, e verosimil ca dacii să fi cunoscut o asemenea formă de organizare.⁵⁴

Reluarea tuturor acestor discuții are loc în *Societatea dacică de la Burebista la Decebal* (N. Gostar, V. Lica), unde se discută, printre altele, clasele sociale (*tarabostes, comati*), existența sclavagismului (patriarhal),⁵⁵ problema obștilor,⁵⁶ și se propune ca analogie pentru statul dac și relațiile de proprietate regatul bosporan.⁵⁷ I. Glodariu aderă la teza tradițională a celor două clase sociale dacice, punând în discuție o distincție atât de netă între aristocrația laică și cea religioasă cum o făcuse Bodor.⁵⁸ Izvoarele literare nu pot fundamenta existența obștilor sătești, dar cu siguranță forma de proprietate comunitară fusese depășită; se sublinia că utilitatea metodei comparative se cere făcută cu discernământ și multă precauție (căci aceeași bază economică poate prezenta în manifestările ei variații nesfârșite și gradații izvorâte din particularități diferite). Deși se presupune că structura economică a Daciei se baza pe existența comunităților sătești agricol-pastorale, se arată – fapt ce trebuie subliniat – că "singurul răspuns onest" pentru stadiul de evoluție al acestora e că nu știm cu certitudine.⁵⁹ Remarcându-se aportul sociologiei românești în problema modului de producție tributul, evoluția Daciei preromane nu este de inclus pe calea "dezvoltării magistrale" (cele cinci stadii de dezvoltare), ci pe cea urmată cu particularități specifice; cu toate acestea, "nu este de pus semnul egalității între statul dac și "despozițiile orientale".⁶⁰

⁵² *Ibidem*, p. 18-21. Cu alte cuvinte, tot în zona conceptului de orânduire tributulă, nenumită însă.

⁵³ H. Daicoviciu. 1981, p. 23-24.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 28.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 111-121.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 123- 143.

⁵⁷ Analogie reluată și de I. Glodariu, cu o formă de proprietate dublă- teoretică a monarhului, și cea a comunităților sătești (iar în cadrul lor familiile având în proprietate unelte). Cf. I. Glodariu, *Opinii privitoare la stratificarea societății dacice (sec. I î.e.n. - I e.n.)*, Acta MN, 24-25, 1987-1988, p. 540.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 538.

⁵⁹ Se presupune, cel puțin pentru gospodăriile răsfirate din zonele montane, proprietatea familială asupra terenurilor din jur. În virtutea proprietății teoretice a monarhului, comunitățile îi datorau plata unui tribut global, preluat de împuterniciți speciali, atestați de Criton. Contradicția fundamentală s-ar fi exercitat între comunități și clasa dominantă (pe care se sprijină autoritatea centrală). Lucrările publice erau probabil parte a tributului datorat; existența unui monopol regal în exploatarea metalelor prețioase (de care se mai vorbise anterior) nu poate fi demonstrată, dar există indicii. Cf. I. Glodariu, *Opinii privitoare la stratificarea societății dacice (sec. I î.e.n. - I e.n.)*, p. 539-542.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 541-543

D. O problemă rămasă în discuție. Necesitatea racordării la noile teorii

Cu aceasta, dezbaterile din istoriografie pare să se fi încheiat, nemaipărând noi studii în problema societății dacice. Ceea ce este însă îngrijorător este că teoriile prevalente în spațiul istoriografic occidental, referitoare la structuri sociale, forme economice, apariția și caracterul statului sunt practic necunoscute, necum luate în considerare.

Punctul meu de plecare a fost cu precădere istoriografic. Dar nu pot să nu relev câteva aspecte care ar putea interesa pentru o viitoare aplecare asupra acestei problematice.

Nici o societate, la un moment dat, nu e fondată pe un "model unic" și fixat.⁶¹ Abordările antropologice (în spațiul social, politic, economic, cultural – simbolic) par să prevaleze. Astfel, cea mai importantă schimbare care a avut loc de la Frazer în relația dintre antropologie și studiile clasice e schimbarea în teoria antropologică de la evoluționism la funcționalismul comparativ. Pentru antropologia economică, a devenit clasică teoria lui Karl Polanyi. Teoria sa tratează economia în societatea dată ca un mecanism prin care resursele sunt mobilizate să satisfacă nevoi. El distinge patru moduri principale de integrarea activității economice, prin care resursele au fost colectate, produse, înmagazinate și distribuite pentru a răspunde necesităților umane în decursul istoriei. Cele patru patternuri sânt:

Reciprocitatea ("mișcări între puncte corelative ale grupărilor simetrice din societate"). Necesitățile sunt satisfăcute prin schimb de bunuri și servicii într-un sistem tribal sau regal închis, desemnat să reafirme interdependența tuturor membrilor prin îndeplinirea obligațiilor.

Redistribuție ("mișcări între centrul alocativ și iarăși în afara lui"). Necesitățile sunt satisfăcute prin controlul centralizat asupra resurselor obținute.

Gospodării (Households) ("patternul agricol de subzistență țărănesc"). Necesitățile sunt satisfăcute prin auto-suficiență.

Piete ("mișcări reciproce într-un sistem de piață"). Necesitățile sunt satisfăcute prin schimbul de piață.

Polanyi are o viziune funcțională asupra societății, în lumea antică și medievală, economia e predominant cuprinsă în societate.⁶²

Pentru problema statului, sunt des folosiți termeni ca șefie (*chiefdom*) în literatura antropologică pentru a defini forme de conducere antestatale. Atât în șefii cât și în state se remarcă accesele diferențiale la resursele de valori strategice și sociale, dar în state clasa de elită e mai clar demarcată în termenii privilegiilor și activităților lor.⁶³

În privința originii statului, două teme esențiale sunt prezente (la diverși teoreticieni, ca M. Spencer, K. Marx, Fr. Engels, F. Oppenheimer, Talcott Parsons, Marshall Sahlins, R. Lowie, M. Fortes, E.E. Evans-Pritchard):

- a. Cercetarea cauzelor societății fără stat (*stateless societies*) spre "societăți cu stat" (pentru Engels, de exemplu, această mutație e strâns legată de procesul de exploatare, generator de conflicte și de clase sociale).
- b. Definirea și identificarea caracteristicilor proprii societăților cu stat prin opoziție cu cele ale societăților fără stat (astfel, viziunea evoluționistă considera apariția statului ca o fază importantă și cvasigenerală în dezvoltarea societății, procesul fiind evaluat în termeni de diferențiere structurală).

⁶¹ Astfel, pentru R. Mounier, definind societatea "de ordine" (caracteristică civilizației "clasice"), aceasta se caracterizează printr-o ierarhie distinsă... după stimă, onoare, demnitate, atașate funcțiunilor sociale care pot să nu aibă nici un raport cu producția bunurilor materiale". Cf. *Recherches sur les structures sociales dans l'antiquité classique*, Paris, 1970, p. 7.

⁶² [Humphreys 1978, 32; Holton 1992, 16-18].

⁶³ Pentru originea statului, s-au dat atât explicații *uniccauzale* (mai ales de natură ecologică, economică sau demografică): cea marxistă, cea a lui Karl Wittfogel (sisteme hidraulice în Orientul antic), reglarea diversității ecologice, controlul rutelor de comerț pe distanțe lungi; teorii cu mai multe variabile (Robert Carneiro, 1970: creșterea populației, războaie, circumscriere a mediului). Recenzează nu mai puțin de 9 variabile sugerate de antropologi pentru apariția statului (care apare de altfel în diferite arii ale lumii într-o varietate de motive): comerț interregional, concentrarea resurselor, cultivare permanentă, războaie, creșterea populației, diversitate ecologică, manufactură, circumscrierea mediului, administrarea hidraulică. Cf. Conrad Phillip Kottack, *Anthropology. The Exploration of Human Diversity*, New York, 1978, p. 225-227.

Oricum, nu trebuie subestimată marea varietate a formelor socio-politice concrete care apar la fiecare din "stadiile" dezvoltării politice, iar căutarea unui model unic de interacțiune între diferiți factori pentru geneza statului e mai curând aleatorie).⁶⁴

Într-un studiu din 1983, s-au propus două ipoteze fundamentale pentru apariția statului:

1. Aceasta nu rezultă doar din diferențierea structurală a rolurilor politice ci și din diferențierea simbolică a spațiului politic prin intermediul manifestărilor sale în diferite tipuri de centre.
2. Nu există în totdeauna o corelație automată sau necesară între diviziunea socială a muncii și formele de articulare funcțională a elitelor. Mai mult, interacțiunea între aceste două elemente e la baza oricărei explicații asupra genezei statului și asupra varietății formațiunilor statale.⁶⁵ Rolul principal aparține elitelor; variația formelor statale se datorează structurii interne a centrelor, identității elitelor și naturii modelelor culturale pe care aceste elite le articulează sau le modelează; tocmai de aceea geneza statului, sub diversele sale forme, pare să coincidă cu diferențierea structurală, specializarea și articularea funcțională a elitelor.⁶⁶

Privind retrospectiv, se poate spune că sub regimul comunist subiectul societății dacice a fost unul important în rescrierea și reinterpretarea istoriei. Dar, în fața puținătății sau opacității izvoarelor, soluțiile au fost diverse, de la aplicarea cu necesitate a tezelor ideologice curente în epocă, până la nuanțări și interogări asupra abordării. De la problema obștii dacice din anii '50, care a fost *ocultată* apoi de discuția (și curând acceptarea unanimă) a statului daco-get (afirmarea statalității, această necesitate hegeliană, la daci, a fost, și mai este, o preocupare constantă a istoriografiei românești, în ton cu relevarea unei ridicate civilizații locale, dar și, îndeosebi din anii '70, cu viziunea etnicistă asupra istoriei naționale, care are ca punct prestigios de plecare statul și unitatea realizate de Burebista (ciudată personalizare a istoriei într-o istoriografie formal marxistă), treptat discursul marxist devine secundar (în anii '50, enunțarea principiilor materialismului științific era absolut obligatoriu), înlocuind fiind de cele mai multe ori cu discutarea specificităților locale de dezvoltare, însă cu sublinierea excelenței civilizației daco-getice.

În prezent, ambele abordări ale apariției statului (cel dac, în cazul de față), făcute sub unghiul economic (din rațiuni politice) sau etnic (prin obsesia autohtoniei, unității și omogenității etnice a "strămoșilor") sunt desuete. Dar mai importantă este continuarea dezbaterii pe marginea acestei probleme, care nu este deloc rezolvată. Lipsa, în anii '90, a unor noi abordări (implicit non-marxiste) pentru apariția statului dac, societatea dacică și funcționarea economiei (sau mai bine zis a economiilor) este îngrijorătoare. O viitoare abordare a acestor probleme ar trebui să consistă în: valorificarea modelelor teoretice contemporane (mai ales cele de antropologie politică și economică), o critică a izvoarelor literare și, foarte important, o interpretare combinată a situațiilor arheologice.

⁶⁴ Samuel N. Eisenstadt, Michel Atbol, Naomi Chazan, *Les origines de l'État: une nouvelle approche*, Annales ESC, 38, 6, 1983, p. 1232-1234.

⁶⁵ Pentru apariția statului trebuiesc combinate mai multe date:

1. Nivelul resurselor și modul lor de distribuție între diferite grupuri sociale.
2. Identitatea elitelor care sunt în prezență sau competiție pentru mobilizarea acestor resurse.

Natura viziunilor asupra lumi și a reprezentărilor colective care modelează acțiunea acestor elite și care provin din orientări culturale și din codurile în vigoare în societate. Cf. Samuel N. Eisenstadt, Michel Atbol, Naomi Chazan, *Les origines de l'État: une nouvelle approche*, Annales ESC, 38, 6, 1983, p. 1237.

⁶⁶ Loc. cit., p. 1237. Altă discuție despre originea statului la Balandier 1998, 176-183. Cât despre teza clasică marxistă cu privire la apariția statului, se prevede "scindarea" societății în două clase sociale antagoniste, și apariția exploatării. Astfel, societatea primordială, caracterizată prin proprietate comună și inexistența claselor sociale, statului și exploatării, este înlocuită cu diferite forme succesive, dar finalul istoriei este identic cu începutul, deoarece comunismul care se va instaura în final va institui proprietatea comună, desființând clasele sociale, exploatarea și statul, restabilind fericirea paradisiacă a originilor (caracterul utopic al doctrinei comuniste este evidentă).

DACIAN PRIVATE AND PUBLIC PROPERTY: HISTORIOGRAPHICAL DEBATES

(Abstract)

This study deals with a major debate in Romanian ancient historiography under the communist regime. The debate centered on the discussion regarding the Dacian ‘obște’ (peasant community), social structure and state. Firstly prevailed a dogmatic Marxist scheme (an early slave – system state). Thereafter appeared some attempts to reconsider it, throughout the ‘new’ Marxist theory of an ‘Asiatic mode of production’. However, both major explanations for Dacian state’s making and structure are highly problematic today: the economical (Marxist) or the ethnical (nationalistic) causes. Which is more alarming is that the new theories for economic life and social history (especially anthropological ones) are not only unused in Romania, but also not even known.